

ДВОВІДМІНКОВІ ІМЕНА АРАБСЬКОЇ КЛАСИЧНОЇ МОВИ У СИСТЕМІ ВІДМІНЮВАННЯ СУБСТАНТИВІВ

Бурик К. Ю.

В означеному стані та у status constructus усі імена арабської мови розрізняють три відмінки. У неозначеному стані імена за характером кінцевої флексії поділяються на дві групи. Перша група імен розрізняє усі три відмінки та приймає “танвін” – неозначений член -n (нунацію). Імена другої групи, які у неозначеному стані не мають “танвіна” та розрізняють лише два відмінки, у вітчизняній арабістиці традиційно називаються “двовідмінковими”. Слід зазначити, що даний термін є досить незручним, оскільки, не відображає сутності позначуваного явища. Головною відмінною рисою цих імен є неприйняття “танвіна”, адже в означеному стані вони розрізняють усі три відмінки. Щодо арабської національної граматики, то вона використовує по відношенню до таких імен термін اسم الذي لا يُنْصَرَفُ або غير مُنْصَرَفُ, що перекладається як “ім’я, що не відмінюється”, на рівні з цим терміном функціонує також термін الاسم الممنوع من الصِّرف, що перекладається як “ім’я, позбавлене відмінювання (صِّرف)”, проте арабський термін صرف по відношенню до імен позначає не відмінювання за відмінками у нашому традиційному розумінні, а зміну за кінцевими флексіями невід’ємно від “танвіна”. Та й визначають арабські граматисти ці імена як такі, що не приймають “танвін” в неозначеному стані, і вже деталізуючи ознаки двовідмінкових імен, додають, що вони також розрізняють у неозначеному стані лише два відмінки. Так, В. Гіргас зазначав, що арабський граматист Абу аль-Касим Мухаммад аль-Харірі пояснював походження терміну مُنْصَرَفٌ від слова صَرِيفٌ, що означає “скрип”, адже, за його словами, приєднання “танвіна” утворює звук, схожий на скрип, яким супроводжується діставання води з колодязя [Гіргас 1873, 63]. Суттєвим для нас є не стільки точне походження терміну, скільки той факт, що в арабській класичній граматиці صَرِيفٌ ототожнюється саме з нунацією.

Слід зазначити, що вже В. Гіргас прагнув точності термінології, перекладаючи مُنْصَرَفٌ як “вполне склоняемый, который принимает танвин и допускает тройкое изменение конечной гласной”, а عَيْرٌ مُنْصَرَفٌ – як “не вполне склоняемый, который не принимает

танвина и допускает только двоякое изменение конечной гласной» [Гіргас 1873, 63]. Також він вказує на те, що по відношенню до імен, що позначаються терміном مُنْصَرَفٌ, використовується термін مُتَمَكِّنٌ أَمْكُنٌ, який В. Гіргас перекладає як “вполне допускающий флексию”, а по відношенню до імен, що позначаються терміном غَيْرُ مُنْصَرَفٌ, використовується термін غَيْرُ أَمْكُنٌ, перекладений В. Гіргасом як “не вполне допускающий флексию”.

Услід за В. Гіргасом Н. В. Юшманов теж спробував вирішити проблему термінології. Він зазначає, що “загальноприйняті у європейських сходознавців терміни «тривідмінкові» та «двовідмінкові», у західноєвропейських мовах «triptota» і «diptota» (з грецької), виявляються одnobічними: вказується лише на число відмінків, але не вказується на прийняття чи неприйняття відмінковою формою неозначеного члену –n. Між тим, визначення, яке дає словник арабської класичної мови «Lisān al-‘Arab», підходить до розглядуваного явища з більшою мірою визначеності: صَرَفٌ الكَلِمَةِ إِمْوَاءَهَا بِالتَّنْوِينِ, тобто «флексія слова – це додання нунації» [Юшманов 1998, 252–253].

Щодо західних арабістів, то, зокрема, Дж. Оуенс مُنْصَرَفٌ перекладає як “fully inflected” (“повністю флективний”), а غَيْرُ مُنْصَرَفٌ як “partially inflected” (“частково флективний”) [Owens 1988, 209]. Щодо подібних варіантів Н. В. Юшманов зазначив, що між термінами صَرَفٌ і “флексія” немає повної кореляції [Юшманов 1998, 253].

З огляду на усе вищевказане, нам видається слушною пропозиція Н. В. Юшманова اِسْمٌ مُنْصَرَفٌ перекладати як “ім’я, що приймає нунацію”, а اِسْمٌ غَيْرُ مُنْصَرَفٌ – як “ім’я, що не приймає нунацію”, а уточнення “тривідмінкове” та “двовідмінкове” використовувати факультативно.

Імена, що не приймають нунації можна розділити на наступні групи:

1. Імена у розбитій (ламаній) множині за наступними моделями:
 1. 1. فَعَالًا , فَعَالَاءُ , أَفْعَاءُ , أَفْعَاءٌ , فَعَالِيٌّ , فَعَالِيٌّ ;
 1. 2. أَفَاعِلٌ , أَفَاعِلٌ , تَفَاعِلٌ , تَفَاعِلٌ , يَفَاعِلٌ , يَفَاعِلٌ , مَفَاعِلٌ , مَفَاعِلٌ , فَوَاعِلٌ , فَوَاعِلٌ , فَعَالِيٌّ , فَعَالِيٌّ ;
 1. 3. فُعُلٌ .

(Окремої студії потребують моделі فَعَالٌ та فَوَاعٌ, “танвін” (нунація) яких є “танвіном” усічення, а не “танвіном” неозначеного стану. Результат засвідчить їх приналежність до імен, які початко-

во або приймали “танвін”, або його не приймали. Якщо ж ці моделі будуть віднесені до других, то вони становитимуть четверту підгрупу даної групи імен).

2. Серед власних імен та назв не приймають нунацію:

2. 1. усі іншомовні власні імена та назви;

2. 2. назви країн, міст, річок, наприклад: *مِصْرُ* “Єгипет”, *حَلْبُ* “Халеб”, *دَجَلَةُ* “Тигр”;

2. 3. усі жіночі імена, за виключенням лише імен, які складаються із трьох літер та є односкладними, тобто містять три приголосні та один голосний (короткий) після першого приголосного, або замість другого приголосного довгий голосний, наприклад, *دَعْدُ*, *هِنْدُ*; такі імена можна вживати як з нунацією, так і без неї за двовідмінковим типом відмінювання;

2. 4. усі власні імена та назви із суфіксами: *ة*, *ان*, *اء* (некореневим), *ا* / *ى* (некореневим), наприклад, *عُمْرَانُ*, *بُشَيْرَى*, *فَاطِمَةُ* – жін. імена, *سَفِيَانُ*, *طَرْفَةُ* – чол. імена;

2. 5. власні назви, що складаються з двох слів, які сприймаються як одне поняття (*مركبٌ مزجي*), також є двовідмінковими, не приймають нунацію, наприклад: *حَضْرَمَوْتُ*, *بُعْلَبَكُ*, *مَعْدِي كَرَبُ*, *قَالِي قَالَا*;

2. 6. власні імена за моделями перфекту та імперфекту усіх дієслівних порід, крім моделей *فَعَلَ* та *فَعُلَ*, наприклад, *يَسْكُرُ* (імперфект I породи), *يَحْيَى* (імперфект I породи), *شَمْرٌ* від *شَمَرَ* (перфект II породи), *إِسْتَبْرَقُ* від *إِسْتَبْرَقَ* (іменник, за формою – перфект X породи);

2. 7. будь-яке чоловіче ім’я, що початково вживалось як жіноче, або як іменник/прикметник жіночого чи спільного роду (крім односкладових, які складаються з трьох літер), наприклад, *عَنْكَبُوتٌ* від *عَنْكَبُوتٌ* “павук” (спільного роду), *عَقْرَبٌ* від *عَقْرَبٌ* “скорпіон” (спільного роду);

2. 8. усі власні імена та назви за моделлю *أَفْعَلٌ*, наприклад, *أَحْمَدُ*, *أَزْرَقُ* – чол. імена;

2. 9. усі власні імена за моделями *فَعَالٌ* та *فَعَالٌ*, наприклад, *عُمَرُ*, *رُفْرُ*, *عَلَابُ* – чол. імена, *سُعَادُ*, *فَطَامُ*, *نَوَارُ* – жін. імена.

3. Іменники (загальні назви):

3. 1. іменники в однині жіночого роду з суфіксом *اء* (некореневим): *صَحْرَاءُ* “пустеля”, *عَذْرَاءُ* “діва”;

3. 2. іменники в однині жіночого роду з суфіксом *ا* / *ى* (некореневим), наприклад, *وَحْمَى* “примхлива”, *حُبْلَى* “вагітна”, *ذِكْرَى* “спогад”;

3. 3. деякі іменники чоловічого роду за моделлю أَفْعَلٌ , наприклад, أَرْجَعُ “піщана земля”, أَبْطَحُ “широке русло річки”.

4. Прикметники:

4. 1. усі прикметники з суфіксами (некореневими) اء та ا/ى, до яких належать форма жіночого роду فَعْلَاءٌ від прикметників моделі أَفْعَلٌ , що позначають кольори та фізичні вади, наприклад, أَحْمَرُ від أَحْمَرَاءُ “червоний”, أَحْمَقُ від أَحْمَقَاءُ “дурень”, “нерозумний”, а також форма жіночого роду моделі فُعْلَى від якісних прикметників у вищій ступені порівняння (елативи) моделі أَفْعَلٌ , наприклад, أَكْبَرُ від كَبْرَى “найбільший”, أَطْوَلُ від طَوْلَى “найдовший”;

4. 2. усі прикметники моделі فُعْلَانُ , які утворюють жіночий рід за моделлю فُعْلَا (فُعْلَى), наприклад, عَطْشَانُ “спраглий” – ж.р. سَكْرَانُ , سَكْرَى “сонливий”, “дрімаючий” – ж.р. وَسْنَانُ , وَسْنَى “п’яний” – ж.р. وَسْنَى .

5. Числівники:

5. 1. роздільні числівники моделей مَفْعَلٌ та فُعَالٌ , наприклад, وَاحِدٌ وَاحِدٌ “по одному” від مَوْحَدٌ أَوْحَادٌ ;

5. 2. кількісні числівники в абстрактному значенні математичних величин, наприклад, خَمْسَةٌ أَكْثَرُ مِنْ ثَلَاثَةٍ “п’ять більше трьох”, тоді як у своєму предметному значенні вони приймають “танвін”.

Завершуючи огляд груп двовідмінкових імен, слід зауважити, що будь-яке двовідмінкове ім’я може стати тривідмінковим у поезії, де того потребує ритм чи римуння.

Одним із перших до проблеми двовідмінкових імен звернувся К. Брокельман. Він у свій час стверджував, що двовідмінкові імена являють собою нове явище відносно тривідмінкових [Brockelmann 1908, 461]. Вчений висунув припущення, що двовідмінковий тип відмінювання утворився від власних імен дієслівного походження. Його обґрунтування розгортається наступним чином: деякі дієслова, наприклад, перфект شَمَرَ “швидко біг” та імперфект يَزِيدُ “збільшує” дали власні імена شَمَرٌ та يَزِيدٌ , закінчення яких були переусвідомлені як відмінкові і перероблені у нову парадигму: називний відмінок – يَزِيدٌ , شَمَرٌ , непрямої відмінок – يَزِيدٌ , شَمَرٌ . Утворена таким чином парадигма розповсюдилась на прикметники моделі أَفْعَلٌ , оскільки ця модель є також дієслівною (перфект IV породи). Звідси ця ж парадигма поширилась на форму жіночого роду прикметників кольорів і вад / فَعْلَاءٌ فُعْلَى. Далі від прикметників типу أَفْعَلٌ у значенні елативу пере-

йшла до ламаної множини моделі أَفَاعِلٌ , наприклад, أَكْبَرُ “більший” – мн. أَكْبَرُ , а вже цей тип ламаної множини розповсюдився на велику кількість інших випадків (наприклад, رِسَالَةٌ “послання” – мн. رِسَائِلٌ тощо). Іноземні ж власні імена пішли слідом за власними іменами дієслівного походження.

Наразі цей погляд вважається недостатньо обґрунтованим та непереконливим. Як бачимо, К. Брокельман не пояснює багатьох груп двовідмінкових імен. Зокрема, він залишає без уваги наступні групи імен:

1) власні імена та назви із закінченням ة – (наприклад, فَاطِمَةٌ , رَاقِشَةٌ , طَلْحَةُ тощо);

2) власні імена без закінчення ة – недієслівних моделей та непохідних від дієслів (наприклад, رَبَابٌ , سَعَادٌ , زَيْنَبٌ тощо);

3) група власних імен моделей فُعَالٌ , فَعَالٌ (наприклад, عُمَرُ , غَلَابٌ тощо);

4) групу прикметників та усі власні імена моделі فَعْلَانٌ ;

5) роздільні числівники моделей مَفْعَلٌ та فُعَالٌ ;

6) власні жіночі імена моделі فَعَالٌ (наприклад, نَوَارٌ , فُطَامٌ тощо).

Дещо пізніше припущення К. Брокельмана спростовує Н. В. Юшманов, звівши питання двовідмінкових імен до двох проблем: існування іменних класів у архаїчному стані арабської мови та становлення граматичної категорії означеності-неозначеності.

Ряд положень Н. В. Юшманова слід розглянути детальніше та проаналізувати, оскільки, наразі зрозуміло, що його гіпотеза вказує подальші тенденції у дослідженні даної категорії імен.

Передусім, вчений зазначає, що означений член ال از’явився пізніше неозначеного члену [Юшманов 1998, 258]. Тобто, означений артикль виробився і закріпився як такий у той період, коли за нунацією вже закріпилася функція неозначеного члену. Це уточнення – необхідна деталь, оскільки, імовірно є те, що функції нунації від часу її появи зазнавали змін. Н. В. Юшманов припускає, що нунація/мімація як в північноарабській, так і в південноарабській мовах виробилася з неозначеного займенника ما, що, як відомо, є суперечливим твердженням. Також на його думку, відмінкові закінчення з’явилися раніше неозначеного члену, з чим теж можна не погодитись. Цілком імовірно, що вироблення відмінкових закінчень та неозначеного члену відбувалось одночасно. Про це свідчить вже той факт, що “танвін” обов’язково включає в себе голосний звук

відмінкового закінчення. А от із думкою вченого, що на первинному етапі розвитку граматичної категорії означеності-неозначеності стан імені визначався виключно контекстом, важко сперечатись. Нам видається можливим поетапний розвиток цієї категорії, про що свідчить, зокрема, відсутність єдиного способу протиставлення імен в неозначеному та означеному станах.

Що стосується означеного артикля *ال*, то він завжди вказує на означеність імені, більш того, він єдиний для усіх імен, незалежно від роду і числа. Це свідчить, що від часу його появи за ним закріпились конкретне значення та функції, що не зазнавали змін. Напевно, до появи означеного артикля категорія означеності-неозначеності визначалась двочленною парадигмою: неозначений член *-n* та \emptyset , на що вказують наступні приклади протиставлення означеного та неозначеного станів:

а) при звертанні до означеної особи, наприклад: رَجُلٌ “чоловік” та يَا رَجُلٌ “о чоловіче”, بِنْتُ “дівчина” та يَا بِنْتُ “о дівчино”;

б) при протиставленні власних імен загальним: فَاطِمَةُ “та, що відлучає від грудного годування” – فَاطِمَةُ “Фатима” (жін. ім’я), رَبَابٌ “рабаб” (смичковий інструмент) – رَبَابٌ “Рабаб” (жін. ім’я), دَلَالٌ “манірність” – دَلَالٌ “Даляль” (жін. ім’я), عُمُرَانٌ “населеність”, “цивілізація” – عُمُرَانٌ “Умран” (жін. ім’я), مَكَّةٌ “Мекка”, مِصْرُ “Єгипет”, زَيْنَبٌ “Зейнаб” (жін. ім’я), عُمَرُ “Омар” (чол. ім’я), غُلَابٌ “Гуляб” (чол. ім’я);

в) при загальному чи видовому запереченні, наприклад: لَا زَيْبٌ “нема ніякого сумніву”, لَا بَأْسَ “нема нічого поганого”, “не біда”, لَا مَفْرَءٌ “неминуче” (букв.: “нема ніякого місця, куди можна втекти”);

г) при деяких іменах, що означають якусь частину дня, наприклад: سَحْرٌ “сьогодні на світанку”, بُكْرَةٌ “сьогодні зранку”, صُحُورَةٌ “сьогодні пізнього ранку”, صَبَاحٌ مَسَاءً “зранку до вечора”, “з дня у день”, “щодня”.

Але цій стадії, певно, передувала інша, за якої до вираження категорії означеності-неозначеності неозначений член *-n* мав або опосередковане відношення, або взагалі його не мав. Дійсно, прийняття “танвіна” серед багатьох груп імен видається несистемним. Так, “танвін” приймає велика кількість імен, які по своїй суті є означеними. (Зрештою, тому “танвін” і не визначають як неозначений артикль.) Це стосується наступних випадків:

а) власні назви та імена людей: هِنْدٌ, زَيْدٌ, مُحَمَّدٌ – імена людей; حَرَضٌ, رَابِعٌ, يَبُوعٌ – назви міст;

б) в деяких випадках імена, що означають час чи загальний напрямок, можуть бути означеними, зберігши нунацію, наприклад, *غداً* і *في غدٍ* “завтра”, “в найближчий день”, *حالا* “зараз”, “у цей момент”, *سنة* “цього року”, *يَمِيناً* “направо”, *يَسَاراً* “наліво”, *أماماً* “прямо”.

Найбільше ж нас цікавлять групи імен, які у неозначеному стані не мають “танвіна”, взагалі, ні за яких обставин не вживаються з ним, – це двовідмінкові імена. Тут нам варто повернутись до гіпотези Н. В. Юшманова, який помітив, що велика кількість двовідмінкових імен містять суфікси, що, без сумніву, колись були показниками граматичної категорії іменних класів. Науковець виділяє чотири суфікси: *ان*, *ى*, *اء*, *ة*. Справді, усі імена арабської мови, які містять суфікси (не кореневі) *ى* та *اء* є двовідмінковими. Що стосується морфем *ان* та *ة*, то у власних іменах вони завжди передбачають неприйняття “танвіна”, проте, ситуація із загальними іменами дещо інакша: імена з *ة* тривідмінкові, а імена з *ان* бувають як двовідмінкові, так і тривідмінкові. Щодо цього вчений стверджує, що “класові показники у своєму тодішньому значенні не допускали неозначеного члену, так як самі по собі були, певним чином, членами” [Юшманов 1998, 262]. Н. В. Юшманов має на увазі, що класові показники від початку несли не лише інформацію про належність до певного класу, а й також про стан означеності. Тобто, він схиляється до думки, що до закріплення за “танвіном” значення неозначеного члену ім’я було означеним чи неозначеним залежно від контексту, а семантика деяких класів наперед надавала іменам певної означеності. Так, вчений робить висновок, що перші імена двовідмінкові не прийняли нунацію як неозначений член через означеність за змістом (власні назви) та означеність за формою (усі інші випадки).

Слід зазначити, що дослідження Н. В. Юшманова також не є повним, оскільки він не пояснює закріплення двовідмінковості, зокрема, за групами імен у розбитій множині, що не містять класових показників. Він лише припускає, що ці моделі могли мати значення “множини від множини”, тобто, “абсолютної множини” предметів. Тоді “зміст сприяв би неприйняттю неозначеного члена, так як «все» може бути рівноцінним власному імені” [Юшманов 1998, 264]. Вочевидь, науковець під визначеннями “множина від множини” та “абсолютна множина” має на увазі збірне ім’я. Справді, певні моделі ламаної множини можна віднести до

збірних імен. Проте, якщо спеціальне дослідження виявить співвіднесеність з іменами збірними не лише двовідмінкових моделей, а й тривідмінкових, то припущення Н. В. Юшманова виявиться безпідставним. Тому, наразі було б дещо легковажним приймати на віру дане припущення. Тим більше, що Н. В. Юшманов у своїй гіпотезі спирається на думку, що “танвін” від початку слугував неозначеним членом, що не відповідає дійсності.

Із дослідження Б. М. Гранде категорії іменних класів ми можемо вивести кілька припущень щодо двовідмінковості моделей ламаної множини. Так, він констатує наявність в архаїчному стані мови розгалуженої системи іменних класів, яка згодом спростилася стягненням усієї множини класів у два великі, що потім визначились як чоловічий і жіночий рід. Моделі ламаної множини віднесли до другого класу (жіночий рід) [Гранде 1998, 267]. Проте, частина з них тривідмінкові, інша – двовідмінкові. Чому ці моделі піддалися такому розподілу, не зрозуміло. Та моделі ламаної множини дуже різняться складом словотворчих формантів, що може свідчити про те, що до стягнення в один клас вони відносились до різних класів. Зокрема, можливі морфологічні класові показники містять, щонайменше, третина з них. Неприйняття нунації моделями з класовими показниками можна пояснити хоч би з огляду на гіпотезу Н. В. Юшманова, решту моделей, у зв'язку з відсутністю логічно спроможних пояснень, наразі видається складним пов'язати з даною гіпотезою.

А. Г. Белова зазначає, що період публікації статті “Загадка двухпадежных имен” (1941 р.) Н. В. Юшманова та її обмежений наклад (1000 екз.) “не дозволив цій серйозній роботі стати надбанням світової арабістики” [Юшманов 1998, 22]. Такий висновок А. Г. Белова зробила після огляду деяких загальних робіт, що торкаються явища двовідмінковості та спеціальних статей, присвячених цій проблемі: Vycichl W. Die Deklination in Arabischen. – RSO. 28, 1953, с. 71–78; Wehr H. Der arabische Elativ. Wiesbaden, 1953, с. 94–96; Kuryłowicz J. L'apophonie en sémitique. Wrocław-Warszawa-Kraków, 1961, §234–241; An Introduction to the Comparative Grammar of the Semitic Languages. Wiesbaden, 1964, с. 95, 12–68; Rabin Ch. The Diptote Declension. – Arabic and Islamic Studies in Honor of Hamilton A.R. Gibb. Leiden, 1965; Petraček K. Le système de l'arabe dans une perspective diachronique. – Arabica. T. XXVIII, fasc. 2–3, 1981, с. 162–177; Garbini G. Le lingue semitiche. Studi

di storia linguistica. Sec. ed. Napoli, 1984, c. 109–110; Grunfest J. Some Remarks on the Case System in Semitic Languages. – Ethiopian Studies: Proceedings of the 6th Intern. Conference. Tel Aviv, 14–17 Apr. 1980. Rotterdam-Boston, 1986, c. 261–274 [Юшманов 1998, 22–23]. Важливою є вказівка А. Г. Белової, що усі вчені, які досліджували проблему двовідмінкових імен після Н. В. Юшманова, розглядають її неповно і не так всебічно, як це зробив цей науковець [Юшманов 1998, 23]. Н. В. Юшманов запропонував альтернативний підхід до вирішення питання двовідмінкових імен, який потребує, на нашу думку, особливої уваги. Передусім, Н. В. Юшманов мав на меті довести архаїчність двовідмінкового типу відмінювання, і це йому вдалося. Нажаль, пошуки науковця обмежились невеликою статтею [Юшманов 1998, 252–265], де він вперше серед арабістів виявив “ключ” до розв’язання даної проблеми. Він не здійснив ґрунтовного кінцевого дослідження двовідмінкових імен арабської мови, але забезпечив дослідницькою програмою тих, хто матиме за мету виконання цього завдання.

Отже, ми побачили, що двовідмінкові імена не складають однорідної групи, виявляючи значну різноманітність. Наразі не вдається узагальнити усі групи двовідмінкових імен, до того ж, у жодному спеціальному дослідженні не розглядалась уся множина цих груп, тобто деякі з них залишаються недослідженими у контексті даної проблеми. Отже, проблема двовідмінкових імен досі не знайшла вирішення і тому є актуальною.

На нашу думку, одним з головних завдань у вирішенні питання виокремлення категорії імен, що не допускають нунації та не відмінюються за традиційним типом відмінювання, є реконструкція архаїчної системи іменних класів в арабській мові, оскільки встановлення початкових характеру та функцій кінцевої назалізації імені як в арабській, так і в семітських мовах, загалом, видається практично складною справою. Це завдання потребує, в свою чергу, дослідження семантико-граматичних зв’язків кожної моделі іменного словотвору арабської мови окремо. Чи не єдина категорія імен в арабській мові, що не вимагає від дослідника звернення до загальносемітського лексичного фонду, – форми ламаної множини. Адже встановлення загальносемітських моделей ламаної множини видається неможливим. Вважається, що вони утворювались за подібних причин, але в різних мовах по-різному і в різний, але завжди відносно пізній, час [Дьяконов 1991, 38]. Отже, першочерговим

завданням постає дослідження моделей ламаної множини з метою їх співвіднесення з архаїчними іменними класами.

Зрештою, щодо двовідмінкових моделей ламаної множини можна зробити кілька зауважень, які слід врахувати у подальшому дослідженні цих моделей. Так, якщо зважати на те, що початково віднесення до того чи іншого класу визначалось семантикою імені (змістом), що зумовлювала його форму та вживання (період становлення способів словотвору), а вже потім класи ідентифікувались за певними показниками (формою), що визначали особливості вживання імені (період втрати спільної семантики для груп імен певних класів), то приналежність моделей множини без класових показників до певного класу (чи кількох класів) є безсумнівною.

Підсумовуючи викладене варто зауважити, що в подальших студіях дану проблему доцільно розглядати у контексті питань становлення граматичної категорії означеності-неозначеності в арабській мові та функціонування розгалуженої системи іменних класів у архаїчному стані мови.

ЛІТЕРАТУРА

Белова А. Г. Введение в арабскую филологию. Москва, 2003.

Белова А. Г. Очерки по истории арабского языка. Москва, 1999.

Гиргас В. Очерк грамматической системы арабов. Санкт-Петербург, 1873.

Гранде Б. М. Введение в сравнительное изучение семитских языков. Москва, 1972.

Гранде Б. М. Курс арабской грамматики в сравнительно-историческом освещении. Москва, 1998.

Дьяконов И. М. Афразийские языки // Языки Азии и Африки. Семитские языки. Т. 4, Кн. 1. Москва, 1991.

Юшманов Н. В. Избранные труды по общей фонетике, семитологии и арабской классической морфологии. Москва, 1998.

Brockelmann C. Grundriss der vergleichender Grammatik der semitischen Sprachen, I. Band: Laut-und Formenlehre. Berlin, 1908.

Owens J. The Foundations Of Grammar: An Introduction To Medieval Arabic Grammatical Theory. Amsterdam/Philadelphia, 1988.